

o „impulsech z Orientu podél anatolského pobřeží“; vlivy z Egypta byly prý v těchto tak raných dobách nepatrné, ani ze severu prý tehdy nepronikly nové elementy dostatečně daleko na jih a západní vlivy zanechaly stopy pouze na březích Iónského moře. Kulturní vývoj byl ovšem několikrát přerušen. Jeden takový „přerýv“ je patrný na konci neolitu; právě znalost mědi přinesl podle C. do Egeidy nové obyvatelstvo — autor je však etnický necharakterizuje: jistý proud vlivů — „brzy ve třetím tisíciletí“ — přišel prý ze sz. Malé Asie přes Makedonii až do stř. Řecka a jiný, paralelní proud zaplavil Kyklady, do té doby málo osídlené, a dostal se až na Krétu, a značně rozmělněn snad i na jih řecké pevniny. Jiný komplex změn, uskutečněný v dosti širokém měřítku v helladské oblasti, charakterizuje dále přechod od EH I k EH II; některá města jsou v EH II dokonce buď vůbec poprvé obydlena anebo jsou tehdy znovu osídlena po delší předchozí mezeře. Na Kykladách je tato dělicí čára méně jasná, na Krétě však začíná s EM II nová důležitá vývojová fáze. Pokud dala k těmto změnám popud nějaká nová migrace, muselo se to stát pokojnou cestou. Období, které po oněch změnách následovalo, je obdobím největšího počtu nálezů, nejvýraznějších typů materiální kultury a nejpozoruhodnějších památek architektury z rané doby bronzové. Podle C. to byla doba odvážných plavců a bohatých a mocných lokálních vládců, j. např. těch, kteří sídlili v Tiryntu, Lerně nebo v Chalandriani na Syru. Ke konci 3. tis. př. n. l. však přichází náhlá katastrofa, zasáhneví zejména Argolidu, ale mimoto i mnohá jiná místa stř. Řecka, a ve svých důsledcích zjiitelná i na Kykladech; Kréta jí však nebyla zasažena. Materiální kultura období, které po této katastrofě následovalo (EH III), se projevuje — zvl. v Lerně — jako výtvar obyvatelstva odlišného původu i kultury. Ale i když zde toto období znamenalo jakýsi přechod ke střední době helladské, nelze EH III podle autora přímo spojovat s MH I, a to zejména proto, že onen výrazný přerýv mezi EH II a III, pozorovaný v Argolidě, není všude stejně dobře prokazatelný. Je zajímavé, že v některých oblastech, j. např. v Attice, jsou doklady pro EH III příliš skrovné. C. pokládá na základě toho za pravděpodobné, že na celém východním pobřeží stř. Řecka a na Kykladách došlo v té době k značnému snížení počtu obyvatelstva. Jeho část prý emigrovala na Krétu a přispěla svým dílem k rozmachu krétské civilizace.

Caskeyova publikace se jeví jako zasvěcená a velmi potřebné shrnutí faktů o bronzové době v Egeidě. Její předností je jasná dispozice, systematicčnost a snaha po konkrétnosti. Pozoruhodná je i autorova opatrnost při formulování chronologických závěrů, jen snad ve věci migrací by byla věci na prospěch větší skepse v uznávání jejich počtu. Bylo by si přát, aby do nového vydání CAH byly včleněny podobné partie i o střední a pozdní době bronzové. Práce Matzova a práce Stubbingsovy, recenzované níže, mají jiné členění, v jejich orientaci je více zdůrazněna stránka historická, a tím také tyto monografie plní v CAH poněkud jiný úkol.

Antonín Bartoněk

F. Matz, Minoan Civilization: Maturity and Zenith. The Cambridge Ancient History, Revised Edition of Vol. II, Chapters IV (b) and XII (sv. č. 12 nového vydání). Cambridge, University Press, 1962. Stran 48. Cena 6s.

Recenzovaná studie, jejímž autorem je vynikající odborník v egejské archeologii bronzové doby, pojednává o krétských kulturách střední a pozdní doby mimojské v rozmezí let 2000 až 1400 př. n. l. Obsahuje dvě oddělené kapitoly: v první se autor zabývá raným obdobím minojských paláců (cca 2000—1700), v druhé pak jejich pozdním obdobím (cca 1700—1400), přičemž každá z obou kapitol je členěna do tří oddílů. První je vždy věnován chronologické problematice, druhý rozboru památek hmotné kultury a třetí obsahuje historickou rekonstrukci období. Toto rozdělení je možno pokládat ze velmi šťastné a Matzovy výklady tím nabývají rázu velmi instruktivní stati, která čtenáři dovoluje, aby celou látku snáze zvládl.

Platí to v nejvyšší míře již o obou Matzových výkladech chronologických. I když je tu leccos diskusního, jsou jeho myšlenky podány jasně a přehledně; přehlednosti tu zvláště napomáhá

srovnávací tabulka na str. 6. Nejdůležitějším rysem Matzovy chronologické koncepce je jeho přesvědčení, že základním předělem v Knossu byla nikoli doba kolem r. 1575 (tj. mezi MM III a LM I [MM = *Middle Minoan* — střední doba minojská, cca 2000—1575; LM = *Late Minoan* — pozdní doba minojská, cca 1575—1100]), jak se domníval Evans, který také podle toho zformoval své chronologické názvosloví, nýbrž zhruba rok 1700 (tj. mezi Evansovou MM II a MM III), kdy nastává podle Matze opravdový „zenit“ minojské civilizace. Této chronologické koncepci poskytují přitom podle něho podporu i nejnovější výkopy z Faistu.

Oba oddíly věnované rozboru památek hmotné kultury obsahují končí, ale fakty na nejvyšší míru přeplněné informace o umění a řemesle té doby. Speciální zmínky si tu zaslouží partie věnovaná chronologii nejstarší středominojské keramiky MM I—II z Knossu a z Faistu. I když s opatrnou rezervou, přece jen se tu Matz kloní — opět v souvislosti s výsledky italských výkopů z Faistu — k názoru, že v keramice není na místě uznávat v rozmezí MM I—II čtyři samostatné fáze, MM Ia, Ib, IIa, IIb, nýbrž že fáze Ib a IIa je nutno pojímat jako fázi jednu. K nově objeveným palácům z Faistu se pojí i Matzova informace o tom, že v r. 1955 bylo v jejich troskách nalezeno na 3000 hliněných pečetních otisků, spadajících většinou právě do období MM Ib/IIa a charakterizovaných prvními náznaky naturalismu, který je později tak typický pro knosské gemy z předělu mezi MM a LM. Minojské gemy a architekturu minojských paláců pokládá Matz vůbec za dvě nejdůležitější formy uměleckého přínosu minojské kultury. — Pokud jde o hieroglyfické písmo, které se také velmi často objevuje na minojských pečetích, Matz o něm právem soudí, že vzniklo z místního piktografického písma pod egyptským vlivem.

Proti celkem popisnému charakteru obou oddílů jednájících o památkách hmotné kultury mají Matzovy výklady historického pozadí minojské civilizace ráz problémové úvahy. Autor je si plně vědom nebezpečí, jež jsou spojena s pokusy o historické zhodnocování epoch doložených v zásadě jen památkami hmotné kultury, a formuluje své závěry velmi opatrně. Při historické analýze raného palácového období zdůrazňuje zejména neválečný charakter minojské civilizace, kontrastující s utužujícím se centralismem paláců a jeho administrativně byrokratickým rázem. Věnuje tu pozornost otázkám sociální diferenciaci, některým specifickým rysům minojského kultu (např. projevům aktivnější účasti minojského obyvatelstva na náboženských obřadech, než tomu bylo na Blízkém východě), a také rozvoji krétského obchodu, který se již v této době uplatňoval v celém východním Středomoří. První část svých historických výkladů uzavírá pak Matz tím, že se přiklání k starší hypotéze o minojské thalassokracii a pokládá Krétu na konci první třetiny 2. tis. př. n. l. za největší tehdejší námořní moc, soupeřící s Egyptem i říšemi staré Mesopotamie, Sýrie a Anatólie.

Matzova charakteristika historického pozadí pozdního palácového období je podstatně rozsáhlejší než prvá z obou těchto historických úvah. Autor se v ní vždy snaží konfrontovat stav, resp. vývoj zjištěný v pozdním palácovém období se situací z období předcházejícího a činí tak všude celkem se zdarem. Upozorňuje tak mimo jiné na další vzrůst moci šlechty, na rostoucí diferenciaci řemeslné práce, na stále se utužující centralismus a palácovou administrativu, na výrazné náznaky vzrůstajícího zájmu o válečnou techniku, na pronikání východních vlivů do minojského náboženství. Zároveň však pozoruje i jisté zeslabení intenzity minojského obchodu. Někdy na začátku pozdního palácového období vznikají sice minojské faktorie např. na Thěře a Mélu a v 2. pol. 16. stol. př. n. l. pak i na Rhodu a v Milétu, ale v průběhu tohoto období, a zejména k jeho konci, ztrácí minojský obchod mnoho ze svých dosavadních trhů v soutěži s pevninským zbožím helladským, tj. mykénským. Platí to zejména o Egyptě, zčásti pak i o oblasti syrské, ale i o samotné Egeidě (např. právě v Milétě je již v 15. stol. krétský import keramiky vytlačen importem mykénským).

Otázce vztahů mezi minojskou a mykénskou civilizací věnuje autor několik posledních stran své práce. Staví se plně za správnost Ventrisova rozluštění lineárního písma B i za tradiční, tj. Evansovu chronologii lineárních B textů z Knossu (cca 1400 př. n. l.) a nachází pro pevninský,

t. achajský původ nových knosských vládců z 15. stol. př. n. l. řadu argumentů i v novém charakteru a stylu knosských památek hmotné kultury z let 1475 až 1400 př. n. l., uplatněném tehdy na Krétě pouze v Knossu. Proti Evansovi — a v plné shodě s dnes převažujícími názory — přitom soudí, že vzrůstající minoizace helladské pevniny od 17. stol. př. n. l. (nedávno objevený mykénský hrobový okruh B, pocházející již ze 17. stol. př. n. l., má méně minojského importu než okruh A, který je o něco mladší) byla výsledkem kulturního vyzářování Kréty — počítaje v to i přímé působení krétských umělců a řemeslníků na helladské pevnině —, a nikoli plodem přímé fyzické nadvlády Kréty nad pevninou. Stejně jako jiní badatelé si však ani Matz neví příliš rady s nenásilným přechodem krétského Knossu do rukou Achajů někdy na přelomu 16. a 15. stol. př. n. l. Jisté destrukce v struktuře paláce, které tehdy nastaly, přičítá na vrub zemětřesení a domnívá se, že Achajové tehdy prostě využili této příznivé situace, přičemž „pasivní zřeknutí se moci bylo ve shodě s minojským charakterem, stejně jako obratnost Mykénanů v tom, jak se zmocnili pozicí svých minojských předchůdců na zámořských trzích, byla typická pro jejich energii a útočnost“. Toto schematické pojetí, operující s charakterem národa jakožto jednou provždy daným pojmem, není ovšem příliš přesvědčivé, a nadto na ně autor vrhá i sám jistý stín pochybností, když konečné rozboření knosského paláce z doby kolem r. 1400 pokládá buď za následek vnitřních rozbrojů mezi novými pány anebo — za produkt vzpoury místního obyvatelstva proti cizí nadvládě. Zásadní otázku minojsko-mykénských vztahů však vystihl Matz podle našeho názoru správně, když citoval heslo Evansových odpůrců „Creta capta ferum victorem cepit“ a uzavřel rozbořem problematiky související s konečným pádem Knossu svou pozoruhodnou studií o zrání a zenitu minojské civilizace.

Antonín Bartoněk

F. H. Stubbings, The Rise of Mycenaean Civilization. The Cambridge Ancient History, Revised Edition of Vol. II, Chapter XIV (sv. č. 18 nového vydání). Cambridge, University Press, 1963. Stran 37. Cena 6s.

Cambridgeský grecista Stubbings se pokouší v této své studii, představující další kapitolu nového vydání CAH, o všestranný rozbor elementů, které měly svůj podíl na zformování mykénské civilizace. Hned z úvodní kapitoly, která jedná o charakteru pramenů našich vědomostí o mykénském Řecku, je přitom patrné, že se autor nehodlá ve své práci omezit na výčet archeologických faktů, nýbrž že pokládá za celkem stejně spolehlivý zdroj našich informací i antickou řeckou tradici o době hérojské. Toto hledisko potom uplatňuje i v dalších kapitolách své knihy, tu více, jinde méně.

Práce se skládá celkem z 10 kapitol, které jsou navzájem většinou pouze volně spojeny a mají často dosti monografický charakter. Vlastní výklady začínají kapitolou o šachtových hrobech v Mykénách (kap. 2); autor se jen zběžně dotýká hrobového okruhu B, odkrytého v letech 1952 až 1954, jehož nejstarší hroby pocházejí ještě ze střední doby helladské (MH), přinejmenším ze 17. stol. př. n. l., a soustřeďuje svou pozornost spíše na pozdější okruh A, odkrytý Schliemannem již v r. 1876, který v sobě asi původně choval těla mykénských vládců a pocházel někdy ze začátku 16. stol. př. n. l., tedy již z pozdního období helladského (LH). Autor popisuje architekturu těchto hrobek i předměty v nich nalezené a konstatuje zde jakožto jejich základní charakteristický rys výrazné vzájemné promíšení prvků helladských a minojských. Zdůrazňuje však zároveň, že vliv minojské kultury tu nelze zaměňovat s nějakou fyzickou nadvládou krétských Minojců v Mykénách a že již sám charakter hrobek vylučuje možnost minojského původu těchto mykénských vládců.

Protože však S. není zároveň přesvědčen ani o jejich povýtce domácím, tj. helladském původu probírá v několika svých dalších kapitolách projevy vztahů mezi pozdně helladským světem a jinými civilizacemi na tehdejší Blízkém východě a snaží se jich využít k rozvinutí úvah o možnosti existence různých orientálních dynastií na mykénském trůně. Nejprve ho vede cesta do